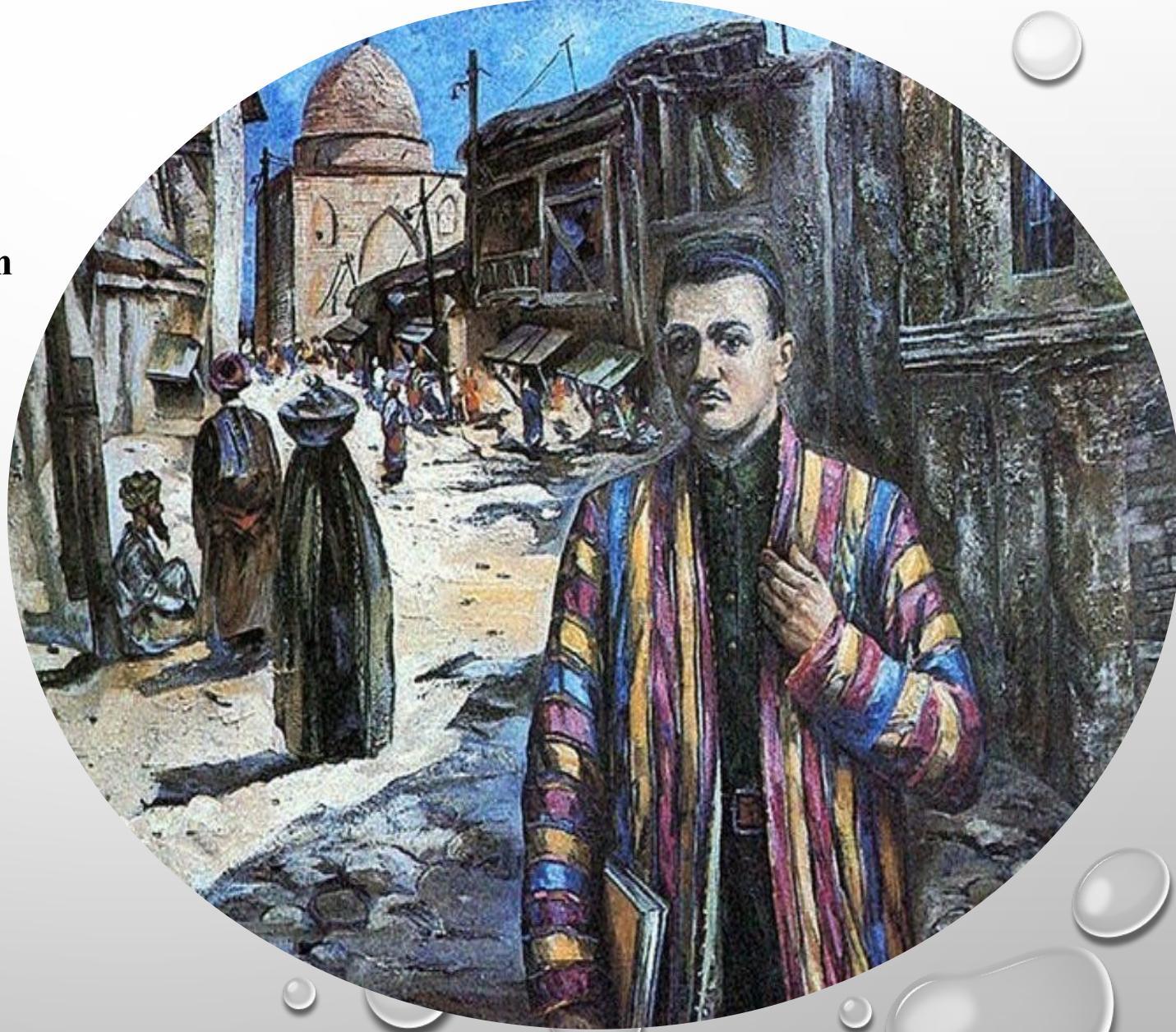

**Badiiy asar
syujeti va kompozitsiyasi**

1. *Syujet haqida tushuncha va uning ta'rifi*
2. “*Yasama*”, “*Tayyor*”, “*Sayyor*” syujetlar
3. *Syujet tiplari*
4. *Syujetning tarkibiy qismlari*
5. *Tur va janrlarda syujet*

**Syujet(fr.Sujet-predmet, tema) deb
yuritish–ijodiyjarayonning qonuniyatlaridan
biridir.syujet deganda, asar qahramonlari
hayotidagi voqealar va ana shu jarayondagi
aloqalar, munosabatlar, to'qnashuvlar,
o'sish-o'zgarishlar tushuniladi**

“Adabiyotning uchinchi elementi syujetdir, ya’ni odamlarning o’zaro aloqalari, ular o’rtasidagi qarama-qarshiliklar, simpatiya (yoqtirish) va antisimpatiyalar (yoqtirmaslik), umuman kishilar o’rtasidagi munosabatlar – u yoki bu xarakterning, tipning tarixiy rivojlanishi, tashkil topib borishidir”(M. Gorkiy).

“Asarning syujetli bo’lishi uning estetik qimmatining eng muhim shartlaridan biridir. Syujetsizlik badiiysizlikka olib keladi”
(N.Chernevskiy)

Konflikt - syujetni harakatga soluvchi kuch. Uning ta’sirdorligini, qiziqarligini, ko’lamini belgilovchi unsurdir. Uning turli xillari uchraydi:

1. Psixologik (ruhiy) konflikt qahramon qalbidagi hissiyotlar, tushunchalar (ojiz va kuchli jihatlar) kurashi;

2. Ijtimoiy konflikt – asar qahramonlari bilan ular yashayoTKAN sharoit o’rtasidagi kurash;

3. Shaxsiy – intim konflikt – bir biriga qarama-qarshi xarakterlar, guruhlar o’rtasidagi kurash. Konfliktning ushbu uch xili hamma romanlarda ham uchraydi

**“Yasama”
syujet**

1. Asarda tasvirlanayoTKAN voqealar yozuvchi tasavvuri mahsuli bo’ladi. ulardagi voqealarning barchasi badiiy to’qima (fantaziya) yordamida yaratiladi. Uni “yasama” syujet deb atasa bo’ladi. Jumladan, “Sariq devni minib”(X.To’xtaboyev), “Gulliverning sayohatlari”(J.Swift), “Odam amfibiya”(A.Belyayev), “Oydagি birinchi odamlar”(G.Uells)ini isbot misolida ko’rsatish mumkin.

**“Hayotiy”
syujet**

2. Asar syujeti hayotdagи tayyor voqealar asosiga quriladi. “Prototip” shaklidagi hayotiy va tarixiy voqealarning deyarli barchasi asarda aks eTKAN bo’ladi va ular “tayyor” yoki “hayotiy” syujetlar deb yuritiladi. “Navoiy”(Oybek), “Ulug’bek xazinasi”(O.Yoqubov), “Yulduzli tunlar”(P.Qodirov), “Bolalik”(Oybek), “O’tmishdan ertaklar”(A.Qahhor), “Navro’z”(N.Safarov), “Graf Monte Kristo”(A.Dyuma), “Zaynab va Omon”(h.Olimjon), “Aka-uka Karamazovlar”(F.Dostoyevskiy) kabilar ana shu yo’l bilan yaratilgan asarlardir.

**“Sayyor”
syujet**

3. Yozuvchilar o’zlarigacha yozma adabiyotda ma’lum bo’lgan syujetlarga asoslanadilar, ularni qayta ishlaydilar, o’z salohiyatlari va mahoratlariiga asoslanib, ularni yangicha talqin qiladilar. Bu “sayyor” yoki “o’zlashtirilgan” syujetdir.

Prolog

muqaddimada
yozuvchining niyati
va maqsadi yoki
tasvirlamoqchi
bo'lgan
voqealarining
qisqacha, siqiq
tarzdagi izhori
beriladi.

dastlabki holatda
asarda yuz beruvchi
voqealarning o'rni,
joyi, asar
qahramonlarining
harakatlariga turtki
beruvchi dastlabki
voqealar
tasvirlanadi

Ekspozisiya

Tugun

badiiy asardagi
harakatning
boshlanishi,
konfliktning
"urug'i". U ilk
tarzda, "urug'"
shaklida ko'ringan
qarama-qarshilikni
kuchaytiradi

Tugundan boshlab
to kulminasion
cho'qqigacha
tasvirini topgan
voqealar – voqea
rivoji hisoblanadi.

Voqea rivoji

Kulminasiya

Bu “cho’qqi”dan turib qarasak, asarda ishtirok etuvchi hamma obrazlarning qismati aniq ko’rinadi: ular xarakteri to’la-to’kis ochiladi.A

asar syujetidagi voqea va qahramonlar taqdiri hal qilinadi. Tugun yechiladi. Kurash xotima topadi. “Oqilona hayot” o’ziningadolatli hukmini chiqaradi.

Yechim

Epilog

xotima syujetning asosiy voqealari tamom bo’lsa-da, hamon taqdiri aniq bo’lmagan ba’zi qahramonlarning qismati xotima topadi.

“O’TKAN KUNLAR”

“Modomiki, biz yangi davrga oyoq qo’ydik, bas, biz har bir yo’sunda ham shu yangi davrning yangiliklari ketidan ergashamiz va shunga o’xshash dostonchiliq, ro’monchiliq va hikoyachiliqlarda ham yangarishg’a, xalqimizni shu zamonning “Tohir-Zuhra”lari, “Chor darvesh”lari, “Farhod-Shirin” va “Bahromgo’r”lari bilan tanishtirishga o’zimizda majburiyat his etamiz.

“1264-nchi hijriya, dalv oyining 17-nchisi, qishki kunlarning biri, quyosh botqan, tevarakda shom azoni eshitiladur...

Darbozasi sharqi-janubiga qaratib qurilg’an bu dongdor saroyni Toshkand, Samarqand va Buxoro savdogarlari egallaganlar, saroydagi bir-ikki hujrani istisno qilish bilan boshqalari musofirlar ila to’la.

“O’TKAN kunlar”dagi konfliktning “urug’i” Otabek bilan homid o’rtasida sodir bo’ladi. ular uylanish haqida bahslashadilar. Otabek “Oladurg’on xotiningiz sizga muvofiq bo’lishi barobarida er ham xoting’a muvofiqu tab’ bo’lsin,” – desa, homid “Xoting’a muvofiq bo’lish va bo’lmasliqni unga keragi yo’q, xotinlarg’a “er” degan ismning o’zi kifoya...” – deydi.

“O’TKAN KUNLAR”

Otabek Kumushga uylanadi. Kumushdan benasib qolgan homid tuhmat uyushtiradi: uning chaqimchiligi natijasida Otabek va Qutidor qamoqqa olinib, dorga osishga hukm qilinadilar. Gunohsizligi oshkor bo’lib, dor yonidan qaytadilar. O’zbek oyim tazyiqi (to’g’rirog’i orzusi) tufayli Otabek Zaynabga uylanadi. homid Otabek nomidan “taloq xati”ni uyushtiradi.

“O’TKAN kunlar”da homid va uning hamtovoqlarining ayanchli o’limi, Kumushning vafoti, Otabekning shahid bo’lishi – yechimga dalolatdir

Otabek bilan homidning hayot-mamot kurashining yakuni, ya’ni Kumushni o’g’irlashga urinish kechasi Otabek tomonidan avval Mutual polvonni, so’ng Sodiq tomtesharni, keyin homid xotinbozni o’ldirilishi – kulminasiya sanaladi.

“O’TKAN KUNLAR”

“Keyingi Marg’ilon borishimda yaqin o’rtoqlardan Yodgorbek to’g’isini surishtirib bildim: Yodgorbek ushbu asrning o’n to’qquz va yigirmanchi ochliq yillari miyonasida vafot qilib, undan ikki o’g’ul qolibdir. O’g’ullaridan bittasi bu kunda Marg’ilonning ma’sul ishchilaridan bo’lib, ikkinchisi Farg’ona bosmachilari orasida ekan. Bu kunda nomu-nishonsiz, o’luk-tirigi ma’lum emas, deydilar.”